

A tanulmányok az akadémiai szakma struktúrális problémáit elemzik először. Azonban a legtöbb tanulmányban komoly problémaként vizsgálják a szerzők a professzori szakma problémáit is. Ezek közül a legfontosabb, amit az összes tanulmány kiemel, hogy a professzori szakma nem biztosít egy stabil karrier lehetőséget, amit mutat az a tény is, hogy sok fejlődő országban a tanárok nagy része csak részmunkaidőben űzi az oktatást és nem kapcsolódik szorosan az egyetemekhez. A részmunkaidős oktatók aránya a latin-amerikai országokban a legmagasabb, úgyhogy ez a probléma ott jelenik meg leginkább. Azonban az összes tanulmány kiemeli, hogy nem támasztanak olyan szigorú követelményeket az oktatáshoz és a professzori státushoz, mint a centrum országai. Emiatt a fejlődő országokban nagyon heterogén a professzori szakma összetétele. Nagyon kevés jól képzett – külföldi doktorátussal rendelkező – professzor van a rendszerben, szemben sok alulképzett oktatóval.

A professzori szakmai intézményi háttere kevésbé biztos, mint a centrum országai. Ez leginkább a korszerű IT-eszközök és az infrastruktúra hiányát jelenti, de beletartozik a könyvtárak szegényes volta is, ami nagyrészt az anyagi lehetőségek hiányával magyarázható. A másik nagy különbség a fejlett és fejlődő világ között az intézményi bürokrácia kérdése. Míg a nyugati egyetemeken az intézmény vezetésében a professzoroknak nagy szerepe van, addig a periféria országai inkább az állami bürokrácia vezet az egyetemeket. A politikai vezetés következtében a periféria országai nincs meg a kellő szakmai függetlenség és a szakmai szabadság. Sok helyen a professzoroktól lojalitást várnak el a fennálló politikai hatalom iránt. Ez hangsúlyozottan megjelenik az afrikai országok és Kína felsőoktatásában. A volt szovjet blokk országait elemző tanulmányok pedig kiemelik, hogy a rendszerváltás magával hozta a politikai szabadságot, de a főbb oktatási struktúrák ennek ellenére nem változtak meg.

A munka körülményeiben is nagy az eltérés, míg a nyugati egyetemeken sok szeminárium jellegű óra van, addig a fejlődő országokban leginkább előadásokat tartanak, melynek az okai között szerepel a gyenge infrastruktúra. A fejlődő országok professzorai továbbá sokkal több időt töltenek oktatással, mint nyugati társaik, ami a kutatómunka rovására mehet.

A legnagyobb különbség azonban – ez kivétel nélkül megjelenik az összes tanulmányban – a fi-

zetésekben rejlik. Míg Nyugaton a professzorok jó fizetésnek örvendenek, addig a periféria országai kevesebb bért kapnak, mint az ugyanolyan végzettséggel rendelkező nem akadémiai területen dolgozó szakemberek. A fejlődő országokban még egy középosztálybeli életmód sem folytatható a professzori fizetésekből, ezért gyakran kell másodállást vállalniuk a professzoroknak, ez pedig az akadémiai munka rovására megy.

A tanulmányokból kirajzolódik az a kép, hogy tényleg meg lehet különböztetni a centrum és periféria országait a felsőoktatási rendszereik szempontjából is, annak ellenére, hogy találhatunk különbségeket az egyes rendszerek között. Látszik, hogy mindegyik bemutatott ország felsőoktatási rendszere ugyanazokkal a problémákkal küzd, és hogy ezek a perifériához tartozásból fakadnak. (Altbach, Philip G. [2002] *The Decline of the Guru: The Academic Profession in Middle-Income and Developing Countries*. 437 o.)

Tarnay István

FELSŐOKTATÓK NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSBAN

A tudományos szakma kihívásainak bemutatását ígérő kötet két felsőoktatás-kutató műhely együttműködésének terméke, ily módon egyszerre mutatja be a kasseli székhelyű International Centre for Higher Education Research (INCHER) központ valamint az UNESCO Forum munkájának (2006) összefoglaló eredményeit, ugyanakkor tiszteleg Ulrich Teichler, valamint a nemrég elhunyt Maurice Kogan, a Brunel Egyetem (London) felsőoktatás-kutató professzora előtt. Maurice Kogan több európai ország felsőoktatás-politikájának gyakorlatára volt hatással, az elmúlt három évtizedben pedig erőfeszítéseinek széles skálájával, az elemző kreativitás, a kritikai erő és sziporkázó szellemesség érdekes – közgazdaság-tudományból átvett menedzsment modellű – kombinációját hozta be a szakmába.

A tudományos szakma változásának és feladatainak kérdésköre az elmúlt években került a nemzetközi oktatásügyi érdeklődés középpontjába. Kritikát korán kiváltott maga ellen, mert a kutatók magától értetődőnek értelmezték az akadémia szakma fogalmát, ugyanakkor nem vették figyelembe az érintettek, elsősorban az egyetemi oktatók véleményét – olvashatjuk a könyv értel-

mezési keretét és rövid szakmatörténeti áttekin-
tést adó bevezető részében.

A kötet négy tematikus csoportban – a tudomá-
nyos szakma egyre erősödő fontossága, az in-
ternacionalizáció hatása, a doktori képzés kihí-
vásai, valamint az egyetemi menedzsment és a tu-
dományos szakma határterületei – témájukban
sokszínű, releváns írásokat ad közre. Az írásokat
részben a kritikai attitűd, részben az összehason-
lító szemléletmód kapcsolja össze. Kritikai atti-
tűd, amely következetes módon kérdez rá alap-
felvetésekre, megkérdőjelezhető állításokra.
Összehasonlító szemléletmód, mert – műfajá-
hoz híven – szkeptikus módon közelít a kutatott
országok eredményeihez. Mondhatjuk természe-
tesen, hogy az összehasonlító kutatásokra mindig
és mindenhol a „nagy trendekre” való irányult-
ság, valamint a differenciált megközelítés volt a
jellemző. Mégis mi készítette akkor a kötet szer-
kesztőit arra, hogy a tudományos szakma kulcs-
feladatainak komparatív szemléletű vizsgálatait
egy könyvben helyezték el?

A kérdésre a könyv szerzői válasznak beveze-
tő tanulmányukban. A korábban megjelent, aka-
démiai szférát jellemző írásokban (Ernest Boyer,
Philip G. Altbach, Franz van Vught nevét említik)
az intézményi karakterek, a tanár–diák diskurzusok,
valamint a „kollegiális szerveződés” voltak
mérvadók. Szükségszerűen fogalmazódott meg
tehát az igény egy olyan kötet iránt, amely az aka-
démiai szakma változó feladatainak, kihívásai-
nak, valamint a tradicionális egyetem-modell át-
alakuló tendenciáinak bemutatására törekszik.

A rendszerszerűséget szerkesztettségében is
képviseelő kötet keretét adó első részében John
Brennan (*The Academic Profession and Increasing
Expectations of Relevance*) a tudományos szakma
értelmezési rendszerének kidolgozására és bel-
ső összefüggéseinek feltárására vállalkozik. Az
akadémiai szakma feladatainak egyik kulcsfon-
tosságú, differenciáló erejeként említi az egyete-
mi autonómia kérdéskörét. Johnes A. K. (2006)
Knowledge Diffusion c. munkájában hivatkozva
szerveztárszociológiai értelemben tesz különbsé-
get a vállalati, az üzleti élet és az egyetemi mun-
ka elvárásai, feladatai között. Az átalakuló felső-
oktatási szakma új kihívásokat jelent az egyete-
mi kutatók számára is. A kutatóintézetek dolgo-
zóinak, az egyéni akadémiai kutatóknak a ked-
velt, berögzött kutatási mechanizmusok helyett
a közvetlenül is hasznosítható kutatások felé kel-
lene elmozdulniuk. A növekvő elvárások igényé-

nek kihívásait azonban csak egyetlen ország, az
Egyesült Királyság példáján keresztül vizsgálja.

Akira Arimoto a japán felsőoktatási rendszer
hiányosságait, valamint az akadémiai szakma ki-
hívásait és jelen állapotát mutatja be (*Reflections
of Changing Relevance of the Academic Profession
in Japan*). Bár az írás csupán részleteket közöl aka-
démiai kutatók és oktatók produktív munkájá-
nak hiányosságairól, a tudás alapú társadalom
növekvő szerepéről, a globalizáció japán felsőok-
tatásra vonatkozó hatásairól olvashatunk ebben
a tanulmányban. Arimoto szerint a felsőoktatás-
ban új akadémia-szakmai karakter kimunkálá-
sára lenne szükség, az eddigi kutatói orientáció-
jú karakternek mindinkább közelednie kellene
az oktatói orientációhoz. Rendszeresen visszatérő
gondolatai közé tartozik egyrészt a japán piac
felsőoktatásban betöltött szerepének felértéke-
lődése, ami a jövő generációk nézve maga után
vonná az intézmények hallgatókért vívott küz-
delmét. Jelentősnek titulálja az intézményi szín-
tű folyamatok iránt érdeklődő kutatóktól kapott
eredményeket, melyek szerint a japán felsőok-
tatás-kutatóknak több kutatói együttműködé-
si projektre lenne szükségük, mert a jövőben az
intézmények fennmaradása a kutatások számá-
tól függ majd.

Jesús Francisco, Galaz-Fontes és szerzőtársaik
*The Increasing Expectation of Relevance for Higher
Education and the Academic Profession* c. tanul-
mánya – történelmi dimenzióban – a mexikói fel-
sőoktatás kérdéskörét tárgyalja az 1980-as évektől
követően, az egyes fejezeteket számadatokban
mérve, témakörökre bontva, mint a felsőoktatás
fejlődése és legfontosabb akadémiai kihívások.
Az összehasonlító elemzések a szerzők számára
azért váltak fontossá, mert szerintük az oktatást
nem előre gyártott elméletekkel kell leírni, hanem
számszerű adatokkal alátámasztani. Statisztikai
adatok tükrében arra a megállapításra jutnak,
hogy az 1980–90-es években a mexikói oktatás-
politika álláspontja az állami felsőoktatási intéz-
mények finanszírozásának problémájának megoldására,
valamint a megfelelő törvényességi háttér biztosítá-
sára irányult. Az 1990-es évektől a figyelem köz-
éppontjában a mexikói felsőoktatási környezet
és az akadémiai hivatás áll. Az irányzat kialakulá-
sában számos meghatározó belső és külső, pozitív
és negatív tényezőt említenek a szerzők, melyek
közül a legfontosabbnak a globalizáció hatását és
a piaci verseny domináns jelenlétét ítélik. A felső-
oktatás-kutató szakemberek – figyelembe véve a

fünt említett tendenciákat – a jövőben nagyobb szakmai aktivitást várnak az akadémiai oktatói munkában, a kutatásokban, a kollegiális életben és az adminisztratív munkában.

Az internacionalizáció kérdéskörének tudományos szakmára vonatkozó vetületeit vizsgálják a kötet második fejezetében szereplő szerzők. V. Lynn Meek *Internationalization of Higher Education and the Australian Academic Profession* c. tanulmányában az ausztrál felsőoktatás vázlatos bemutatására vállalkozik. Komparatív szemléletet követve az európai államokhoz történő összehasonlításban jelenik meg a felsőoktatási és magán-felsőoktatási rendszerek bemutatása. A szerző szerint a társadalomban, az akadémiai szakmai környezetben feszültségeket indukál az egyetemek megváltozott státusa, a magán-felsőoktatási szektor felértékelődése. A tradicionális egyetemi szerepek átértékelődésével megváltozik az adminisztratív vezetés, az akadémiai szakma funkciója. Az egyetemi kutatási együttműködések, a nemzetközi oktató-hálózat kiépítése, megerősítése javára válna az akadémiai szférának, a szakmának, valamint az ausztrál multikulturális társadalomnak. A szerző több évtizedes demográfiai mutatókat is boncolgat itt, és döntően az egyetemi bevételek, az ausztrál egyetemek hallgatói létszámának alakulásait, valamint a nemzetközi hallgatói létszám befolyásolására tett kísérletek számszerű eredményeit vizsgálja. A tanulmányban megjelölt néhány szervezet a teljesség igénye nélkül: The National Liaison Committee for International Students in Australia (NLC); Australian Universities' Quality Agency; The Education Services for Overseas Students (ESOS). Ezek a szervezetek kapcsolják az ausztrál felsőoktatási intézményeket, az egyéneket a szakmai konzorciumok munkájának vérkeringésébe.

Futao Huang (*Challenges of Internationalizations of Higher Education and Changes in the Academic Profession: A Perspective from Japan*) alaptézise szerint a japán felsőoktatásban az internacionalizáció problémaköre számos akadémiai érintő kérdésben jelentkezik, érinti a pedagógiai programokat, a más országokkal kötött bilaterális együttműködések. A számadatokból egyértelműen kimutatható, hogy – függetlenül a magán-felsőoktatási intézmények megjelenésétől – nő a külföldi (főként nyugati országokból érkező) doktoranduszok száma, nő a külföldre utazni kívánó pályázók száma is, akik

főként az USA és az Egyesült Királyság között válogatnak. Erősödik a tudományos együttműködés a többi ázsiai országgal, mint Kína és Korea. Amennyiben a japán állami és magán-felsőoktatási intézmények számát hasonlítjuk össze, úgy az utóbbi szektor növekedése tapasztalható. Nem mutatható ki különbség viszont az akadémiai titulusok számának alakulásában.

Agnete Vabo *Challenges of Internationalization for the Academic Profession* c. tanulmányának a téma szempontjából lényeges üzenete, hogy az akadémiai szakma tendenciájának nyomán követése Norvégiában az oktatáspolitikában érdekelt (stakeholder) számára is relevanciával bír, tekintettel arra, hogy a felsőoktatás-politikájuk makro (nemzeti) és mikro (intézményi) szinten is fejlesztésre szorulnak. Általánosságban igaz – állítja a szerző –, hogy a felsőoktatási intézmények új kihívásokhoz (internacionalizáció) való alkalmazkodása hatással lehet az akadémiai munkára. Érvelésének tengelyében az egyes (állami és magán-) felsőoktatási intézmények mobilitás-programjai és (külföldre is szervezett) kutatási gyakorlatai állnak.

A doktori képzés szerepének változásaira a kötet harmadik tematikus egysége koncentrálna. Az ezen fejezethez tartozó tanulmányok az olvasó számára többféle értelmezési keretet jelölnek ki, egyszerre mutatják be a doktori képzés jelenét és múltját – számos európai és ázsiai ország felsőoktatási rendszerét vizsgálva –, valamint a doktori képzés kulcskompetenciáit és ezek változásait is. A tanulmányok közül kiemelkedik Barbara Kehm *The Changing Role of Graduate and Doctoral Education* c. írása, aki európai dimenzióban – keretet adva az e fejezetben szereplő tanulmányoknak – a doktori képzés legfőbb problémáinak felvázolására vállalkozik. Ulrich Teichler *Future Challenges of Doctoral Education* (2006) tanulmányára hivatkozva veszi vizsgálati fókusz alá az európai egyetemek doktori képzéssel kapcsolatos problémáit, kihívásait: mint finansziális kérdések, a küldetésnyilatkozatok szabályozatlansága, a hallgatói mobilitás kérdés, a doktori képzés minőségi követelményeinek való megfelelés. A szerző szerint nincs megfelelő stratégia az egyetemek kezében az EU kihívásaihoz, a korábbi receptek nem működnek az újonnan felmerülő kérdésekben.

Az európai egyetemeknek, főiskoláknak fel kellene ismerniük, hogy napjainkra a felsőoktatás működésében érdekelt, valamint érintett sze-

replők köre jelentősen bővült, viszonyrendszerük megváltozott – olvashatjuk Maurice Kogan *The Academic Profession and its Interface with Management* c. írásában. Kogan kutatása abból az előfeltevésekből indul ki, hogy az egyetemek megváltozott viszonyrendszerében szükség van változtatásokra. Az új kihívások közül két fontos tényezőt említ: egyrészt kiindulópontként tisztázandók az intézményi autonómia kérdései mind akadémiai, mind gazdasági viszonylatban; másrészt az adminisztratív munka mennyiségének növekedése meghatározza az intézményi és infrastrukturális szintek munkáját.

A szerző előrejelzései szerint az egyetemek egyre inkább központi adminisztrációra szorulnak, mert a központi források egyre szűkülnek, és a külső környezeti kihívások egyre nehezednek. Mindgyakoribbá válik az ún. tudományos bürokrata (adminisztrátor) teljes időben való alkalmazása, ami megnövekedett disszociációhoz vezet: az egyetemi környezetben: nem lesz kapcsolat a tudományos bürokrácia, a tudományos munkás (kutató) között, mivel az egyetemi lét funkcióit a menedzselésben látják, nem pedig a tényleges munkában. Az előre megjósolhatóság, a kollektivitás és a konformitás válik értékévé az individualista értékekkel szemben.

Maurice Kogan és Ulrich Teichler munkásságának jelentős írása ez a kötet. Nem csak azzal a felsőoktatás-kutatói éthosszal ismerkedhet meg az olvasó, melynek jegyében kibontakozott a mai akadémiai szakma iránti érdeklődés, de az elmúlt évek felsőoktatás-politikai tapasztalatait és eredményeit összegző írások is hozzáférhetővé válnak számunkra. Maurice Kogan írásait többször éri a vád, miszerint könnyedén jár-ke-l a közgazdaságtudomány modellizált dzsungelében, mesterien egyszerűen bánik az adatok feldolgozásával, öszszegyűjtésével és elemzésével. Bár értelmezésében, a fejezetek mögött valóban kimutatható az elemzést végző szubjektuma, úgy vélem, a szerző olyan információkat tár az olvasó elé, amelyek visszakereshetőek. Módszertani megalapozottságát, széles körű rendszerező munkáját dicséri e kötet. Ajánlom a könyvet minden felsőoktatás-kutató számára.

(Kogan Maurice & Teichler, Ulrich [2007] *Key Challenges to the Academic Profession*. Kassel, INCHER. 211 o.)

D. Farkas Csilla

EGYETEMI KARRIEREK ALAKULÁSA

Christine Musselin, a Párizsi Politikatudományi Intézet Szervezetszociológiai Központjának kutatási igazgatója közel másfél évtizede foglalkozik az egyetemek működésének különböző jellegzetességeivel, illetve az egyes országok gyakorlatának másokkal való összehasonlításával. 1994-ben már megjelent egy német kutatótársával együtt írt könyve a német és a francia egyetemi tapasztalatok egybevetéséről,¹ később pedig önálló kötetet² szentelt a francia felsőoktatási rendszerben oly hosszú útra nyúló reformfolyamatok bemutatásának.

Ebben a mostani terjedelmes nemzetközi összehasonlító tanulmányban a szerző három ország – Franciaország, Németország és az Amerikai Egyesült Államok – kiválasztott egyetemeinek összevetésére vállalkozott, egyetlen téma köré rendezve mondanivalóját: elemzéseiben ugyanis elsősorban az egyetemi oktatók „piacának” jellegzetességeire figyel. Arra a kérdésre keresi a választ: „hogyan verbuválódik” az egyetemek oktatógárdája, mitől függ adott helyen az egyetemi karrier alakulása. Témáját még tovább szűkíti azáltal, hogy az oktatók által képviselt lehetséges tudományterületek közül kizárólag kettőnek szentel figyelmet – a matematika és a történelem tanszékeken foglalkoztatottak egyetemi életút-lehetőségeit vizsgálja. Régóta megfigyelte ugyanis, hogy nemcsak az egyetemi rendszerek különböznek egymástól, hanem meglehetősen eltérések mutatkoznak az egyes tudományágak képviselőinek szakmai és munkaerő-piaci lehetőségei között. Mindkét területen más és más az oktatók helyzete nemcsak az egyetemeken belül, hanem azon kívül, azaz a munkaerőpiac valóságában is.

A Musselin által kiválasztott intézmények egyébként sok tekintetben különböznek egymástól. A franciaországi intézmények (köztük kettő Párizsban, három pedig egy-egy, a TGV – a nagysebességű vonat – révén könnyen elérhető vidéki városban van) a napóleoni örökséghez híven csak szűk csatornákon keresztül kapcsolódnak – de kétségkívül kapcsolódnak – az állami irányítás-

1 Erhard Friedberg & Christine Musselin (1994) *L'Etat face aux universités en France et en Allemagne*. Paris: Anthropos-Economic.

2 Christine Musselin (2001) *La longue marche des universités françaises*. Paris: PUF.